

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ اللَّهُ رُزُقًا

درین آوان بفضل از رب سبحان

عقود اللالی

یعنی

مشاق شاه ابوالمعالی
مولف

مولانا الحافظ الحاج مولوی مشتاق احمد صاحب حنفی حشمتی صابری انبشوی

بفرمایش سید غلام بھیک نیزنگ قادر حشمتی اشرافی دکنی انبالہ

در مطبع بدایہ نیلیم پریس سادھو دیبا ہتھام منشی گرو بخش پرنسز مطبع گرو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ
وَأَصْحَابِهِ الطَّاهِرِينَ وَاتَّبَاعِهِ الْكَامِلِينَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَالْعَارِفِينَ الْعَاشِقِينَ
أَمَّا بَعْدُ سُبْحَانَكَ يَا قُدُّوسَ خَلْقَ عَاجِزِينَ أَسِيرَ حَرَصٍ وَهُوَ أَمْرٌ لَيْسَ فِيهِ دَوْلَادٌ وَخَاكُ نَشِيمٍ زَاوِيَةٍ
كُنَامِي عَاصِي مُشْتَقِ أَحْمَدِ حَسَنِي صَابِرِي انبِثَوِي كِهَ اِيں تَحْرِيرِے اِسْتِ مُخْتَصِرِ در حَالَاتِ يَكُو
از اولياد نامور مشهور بيان متاخرين صلحا اكرام معروف در طبقات عارفين حشيتيان عظام اعني
قطب رباني غوث صمداني حضرت سيدنا شاه ابوالعالي حسني صابري انبثوي رضي الله عنه وارضاه
عني كه در وقت خود عديم النظير و بلا نكير مسلم نزد هر صغير و كبير بودند *

فرمود حضرت مولانا نطف الله مصنف ثمره القواد كه حضور ممدوح خلف الصدق حضرت
سيد محمد شرف حسني نكي و نبيره شاه حافظ محمد انصاري اند اول بخدمت حضرت محبوب الهی شيخ محمد
گنگوہي قدس سرہ بشرف بيعت مشرف شده بودند مگر تربيت سلوك و خرقه خلافت از مقرب بارگاہ و د
حضرت بندگی شاه داؤد رحمه الله عليه يا فتى و عارف کامل حضرت مولانا محمد اكرم رحمه الله عليه در قتيك
الانوار تحرير سے فرمائيد كه و سے (حضرت سيدنا شاه ابوالعالي) در فقر و فاقا گاه روزگار و در خلق
و تواضع عديم المثال و در عشق حقيقي و مجازي بے ممتا بود۔ و تكامي عمر خویش بذکر جبر و استغراق
باطن گذرانيد۔ و ہم ميگويد و سے قدس سرہ شهرت بسيار يافته بود و در تربيت مریدان شتھا
تمام داشت *

و بدگر جادراقتباس الانوار در اثناء ذكر حضرت مستغرق بھر شود و بندگی شيخ داؤد قدس سرہ
آورده۔ الغرض ولایت بفتح واؤ و ولایت بكسر واؤ در ذات بندگی شيخ داؤد گنگوہي قدس سرہ

علی السویہ بودند و در ذات پاک مرشدی مخدوم قطب افراد بندگی شیخ سوند با سفید و فی قدس سرہ کہ خلیفہ برحق و جانشین مطلق ہے است قدس سرہ ولایت بفتح بر ولایت بکسرہ غالب بودند۔
 اقوال نزد ایں خاکسار ذرہ ہر مقدار حضور سیدنا ابوالعالی بکرت فیضان حضرت پروردگار
 حقانی خود علی السویہ جامع ہر دو مراتب (ولایت بفتح و اول ولایت بکسرہ و اول) بودند چرا کہ شیخ کامل
 مکمل ہون است کہ علی السویہ جامع ہر دو مراتب مذکورہ باشد ۔

در زمرہ السالکین گفتہ شیخ راہم ولایت بالکسر و ہم ولایت با بفتح مے باشد پنج میاں
 خلق است ولایت اول است چون مرید را بخدا رساندن بطریق آموختن اما ولایت دوم
 محبت و قرب حضرت مصطفیٰ است (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) چون از دنیا نقل کند ولایت اول
 بہر کہ خواہد بخشد و اگر او نہ بدو باشد کہ حق تعالی بیکے از دوستان خود آن ولایت را بخشد
 ولایت ثانی ہمراہ او باشد و با خود برداشتے ۔

پس در ذات قدسی سمات حضور سیدنا شاہ ابوالعالی کہ شیخ کامل و مکمل وقت خود بودند
 از ہر دو ولایت علی السویہ نصیب وافر و عظامت کا شریع بود۔ نسبت ولایت اول خود حضرت عارف
 باللہ مولانا محمد اکرم تحریر فرمایند کہ در تربیت مریدان اشتہار تمام داشت و نسبت ولایت
 دوم نیز خود مولانا محمد وح میگویند در فقر و فاقیگانہ روزگار بود۔ و نیز تصرفات و خوارق عادات
 و کثرت مجاہدات حضور مدوح شاہ عدل اند بر نیکی حضور از کمل مقربین بارگاہ رب العالمین
 محبوب ترین حضرت رحمۃ اللہ علیہین صلوٰۃ اللہ و سلام علیہ و علیٰ جمیع المسلمین بودند ۔

بیان کرامات

چنانچہ مے آرند کہ وقتے در قصبہ تھانمیر اولیا اکرام و صوفیا عظام مثل حضرت شیخ ابوال
 سرہندی و حضرت قطب الوقت شیخ سوند باہو بری و حضرت شیخ بلاتی و حضرت شیخ عبدالقادر
 سنوری و حضرت شاہ غریب اللہ ساکن کیرانہ وغیرہم جمع شدہ بودند۔ در ایں مجمع حضور قطب

سیدنا شاہ ابوالعالی رحمۃ اللہ علیہ نیز مع خادم خاص خود حضرت قطب الوقت سیدنا شاہ بھیکہ رحمۃ اللہ علیہ تشریف میداشتند و ہمہ با یکدیگر تذکرہ بزرگان سلف و حالات کشف و کرامت ایشان میکردند و دریں اثنا شیخ ابوالفتح سرہندی از راه خوش طبعی بر زبان آوردند بھائی ابوالعالی در بحث نفی و اثبات چه طور میفرمایند حضرت فرمودند این سخن گفتن راست نمی آید دیدن را شاید در آن وقت یک گاو میش رو بردار استاده بود و فرمودند اگر بدلائل نفی در گوش این حیوان کشیده شود بیجان شده بر زمین بقیقند و چون آواز کلمہ اثبات مستمع گردد و بکلمہ آفرینندہ استاده شده برخیزد *

یاران حضار مجلس کہ ہر یک دعوی ہمہ چینی داشتند و پہلو بہ پهلوی میزدند این سخن را بتکرار آوردند کہ امتحان باید کرد و حضور ممدوح از مجلس برخاستہ نزد گاو میش رفتہ لاف نفی بگوش میزد و میدند گاو میش چرخ زده بر زمین بیفتاد و جان بجان آفرین داد۔ بار دیگر چون کلمہ اثبات الا اللہ بر زبان آوردند بجزد استماع کلمہ اثبات بقدرت خالق الارض و السموات زندہ گشت و چرمیدن گرفت۔ ہمہ یاران از معجزہ این واردات زبان بہ ثناء و صفیت پیشوایان سبیل طریقت و قافلہ سالاران طریق معرفت حضرت ششیخ شبلی رحمہ اللہ حضرت جنید رحمہ اللہ بگوش میزدند و میگفتند کہ از انہا ہم این قسم خوارق عادات بطور آمدہ *

دریں اثنا حضرت پیروستگیر (حضرت سیدنا شاہ بھیکہ رحمہ اللہ علیہ) بگوش آمدند و بخروش می فرمودند کہ در ہر وقت و ہر ہر شبلی و جنید بودند دریں عصر ہم شبلی و ہم جنید است و از ہمیں قبیل اکثر کلمات شیطانی گفتن گرفتند و از تاثیر این کلمات مجلس را شورش عظیم روداد۔ و وقتیکہ ہنگامہ جوش و خروش بطوالت کشید حضرت مرشد آفاق سیدنا شاہ ابوالعالی رحمۃ اللہ علیہ دست حضرت پیروستگیر سیدنا شاہ بھیکہ رحمۃ اللہ علیہ گرفتہ بنشانند و فرمودند حالاً این سخنان با ختم سازند۔ ہماندم بہ امر پیرو مرشد سکوت ورزیدند (انتمی من ثمرۃ القواد)

و حضرت عارف بامد مولانا محمد اکرم رحمۃ اللہ علیہ کرامت حضور ممدوح را در اقتباس لافوا بایں الفاظ نقل میکنند کہ س (شاہ ابوالعالی رحمہ اللہ علیہ) قدس سرہ ہوسم نمیکرد و یہ کہ در آنجا زراعت میسے میکشیدند ہماند بعد نصف شب بتجداد کرده بر دیوار احاطہ آن موضع نشست و در زیر دیوار دیگر ایستاد

بود کہ بر نوے ششیرہ شکر را در ظرف آہنی کہ آن را لوار زبان ہندی کہ راہ میگویند انداختہ برائے
شکر و قند کردن مہمادند و جوش میدادند۔ اتفاقاً در آن وقت راتندہ نرگاوان جوار کہ در نعت
ہندی آنرا کوہوگویند زبان ہندی ملحن خوب صوت مرغوب میگفت و آن الفاظ ہندی است
توں چلیا جا اکتارا۔ تیرے کوئے نہ لگے گارا

آدھی رات اندھیری۔ میری جوگی کی سی پھیری

بمجرد استماع ایں صوت ہندی حضور ممدوح را عالم شوق و محویت و بخودی در گرفت نعرہ مہو
بر آورد و از دیوار در ظرف شیرہ کہ برائے جوش بردیگان نہادہ زیر فے آتش در دادہ بودند
و آن ظرف از تیرہی آتش ہم رنگ فے گشتہ بود ہفتاد مردمان از ہر طرف دویدہ اورا انان مقام ملک
بیروں کشیدند دیدند کہ بیچ موئے از اندام مبارکش نسوختہ بود در حیرت بہمانند وہمہ مردم آن مقام
بصدق تمام در حلقہ ارادت وے درآمدند *

پس حضور موصوف مثل پیران نامدا چشتیان کبار خود سوختہ آتش عشق ذات مطلق و دوست
ناوک محبت حضرت حق بودند۔ سماع را کہ نعمتے است عظمی میان عاشقان حضرت مولا بسیار دوست
میداشتند چنانچہ عارف باللہ مولا نامہ اکرم نسبت حضور ممدوح تحریر مے فرمایند کہ در وجد و سماع
تو غل بسیار داشت و نسبت مرشد ایشان مستغرق بجز شہود بندگی شیخ داؤد قدس سرہ مے نویسند
کہ مے قدس سرہ شیفۃ سماع بود۔ چوں در سماع درآمد مے بہر کہ نظر مبارکش در افق مے در
حال از خطرہ ماسوائہ فارغ گشتے (انتہی)

فائدہ کہ۔ وقتے بمقام گنگوہ شریف محفل سماع آراستہ بود و در آن محفل عشق منزل حضرت مستغرق
بجز شہود بندگی شیخ داؤد و مرید خاص آن ذات گرامی سیدنا حضرت شاہ ابوالعالی ہم تشریف میداشتند
ذوق و شوق و گریہ و زاری عاشق شطرا سلسلہ چشتی صابری مجد مے رسیدہ بود کہ یکے از دیگرے خبر
مے داشت جان و جان در عشق جانان مے باشت۔ در چنین وقت بریں و المان ذات بخت
بعض منکران طریقت اعراض کردند و گفتند کہ گریہ این رویاں دلالت میکند بر محرومی ایشان از قرب

جانان چہ اگر گریہ وزاری علامت بعد وجدائی و نشان ہجر و تار سائی است حال مان اس سرور
 عارفان فخر چشتیاں حسب اشارہ مرشد کامل خود قلم جواہر رقم راحت دادند و جواب منکرین را شوقیہ
 المعروف بہ ہفت گریہ تحریر فرمودہ نہ صرف ادنی صاحت و بلاغت دادند بلکہ منکرین را ساکت کردند و
 جواب اعتراض ایشان دادند و ہر مقامات و منازل عرفان کہ وقتاً فوقتاً سالکان طریقت را پیش می
 آیند اطلاع بخشیدند و عجایب نکات و اسرار متعلقہ سلوک عشاق شطار کہ گاہے در حیطہ بیان مقید نہ
 شدہ بودند چہ شیفگان سماع طریقت در ان تحریر بے نظیر و دلیت نہادند تبرکاً مختصر ہے دریں
 اوراق برائے رومندان عشاق درج میازم *

حضرت ممدوح در ان سالہ ثابت میکنند کہ گریہ را کہ بحالت وجد در سماع لاحق میشود ہفت اقام
 است۔ اول آنکہ اگر مرے صلح و دردمند باشد البتہ از شنیدن سرود اگرچہ لشغل و سلوک تعلق
 نداشته باشد دل صنوبری ہے در گریہ وزاری مے آید و آہ و نالہ مے نماید خواہ بخیاں عذاب قبر و عقاب
 و دوزخ یا از افسوس تہی دست رفتن ازین عالم یا از بے توقعی اعمال نیک یا در اے ایں چیز ہا کہ لائق
 سعادت مندی ہے باشد یا بہ سبب اندوہ دنیوی بہر حال کہ مے باشد مے گریہ و مے نالہ فی الجملہ
 حق تعالی سرود آواز حزین را لطافت بخشیدہ است کہ دل ہمہ را چہ انسان و غیرہ مے برقت
 و حرکت مے آرد و حالت اصلی او را یاد میدہد *

حالت گریہ دوم۔ آنکہ صوفی مبتدی ناسوتی محض از بیاری درد فراق محبوب و از کثرت
 اندوہ نادیدن مطلوب کہ در ان ہیج ذوق نمود و شوق شہود نیست مے طپد و مے سوزد و مے
 گریہ و مے نالہ اما ایں سوز و اضطراب را نمیداند کہ از کجا است و از چیست۔ لیکن ایں صوفی
 بجز درد عشق ہیج از انوار اسرار سبحانی ندارد و مے در عشق میگریہ و مے نالہ و بس *

حالت گریہ سوم۔ آنکہ صوفی سالک اہل نظر را وقتے پیش آید کہ چشم باطن حیرن جمال محبوب
 حقیقی مے افتد و از بس زیبائی و عنائی جمال مطلوب ازلی کہ مے بیند از خود بے اختیار شدہ شیفہ
 فریاد مے دوست میگردد و در جوش و خروش مے آید و بہوش مدہوش مے شود و با وجود حضور کلام

گریہ وزاری طر آید چنانچہ حافظ شیرازیؒ سے فرمایند
 بلبلے برگ گل خوش رنگ در نقار داشت   و اندراں برگ نوا خوش ناله ہائے زار داشت
 گفتش درمین وصل ایں نالہ و فریاد صیت   گفت بار اجلہ معشوق در ایں کار داشت
 پس رموز اسرار عشق کہ از جانبین میان عاشق و معشوق سرکشند۔ عاشق را گاہے در خندہ
 و گاہے در گریہ مے آرند۔ ایں حالت محض فراق نیست بلکہ فراق وصال است فراق وصال آنکہ
 تابود و نابود عاشق در میان است۔ عاشق از نہایت حرارت عشق و از بس غلبہ محبت با محبوب چنیں
 محبت میخواد کہ وجود مجاز در میان نماند و لذت وصل محبوب حقیقی بے تعین مجاز بگیرد ہرچہ کند با و کند
 ہرچہ بیند با و بیند و ہرچہ شنود با و شنود و ہرچہ گوید با و گوید و کوئی در میان نماند و لیکن تا سالک
 باطن را بذکر اللہ تصفیہ نہ دہد آفتاب ایں دولت ہرگز بر وے نہ تویند از و ایں صوفی را
 عقل معاد باقی مے ماند و محو مطلق نہ شدہ است +

حالت گریہ چہارم۔ آنکہ صوفی سالک اخذ اتعالی وقتے نصیب مے کند کہ در ایں وقت از
 نزول حضوری انوار جلال و جمال محبوب حقیقی وجود خود را مے بیند کہ از دست مے رود تمامی خواہ
 رفت۔ درین حال مضطرب مے نماید و بگوید بہیات بہیات کاشکے با ایں بود و وجود خویش بماندم و جمال
 کمال محبوب حقیقی را مطالعہ میگردم و حفظ حق چنانکہ بہت میگردم چنانچہ بزرگے مے فرماید
 بشرط آنکہ منت بندہ وارد در خدمت   ستادہ با شتم و تو شاہ وار بہ نشینی
 مرا شکیبے آید اے مسلماناں   ز روئے خوب کلم و نیکم دلی دینی
 ازین حسرت میسوزد و میگردد لیکن بیچ فائدہ نذر دچرا کہ اگرچہ آرزوئے فقیہ موم بر این است
 اما آنچہ کار آتش است تا و میکند و او را با بود اوئے گذارد و از دوبردہ در خود محو میسازد و
 سین آتش میگرداند۔ پس عاشق میگردد مے نالہ +

حالت گریہ پنجم۔ آنکہ صوفی سالک اہل معنی را حالت پیدایشود کہ لذتش را نہ بیان است
 و نہ نشان۔ دل داند یا جان نہ داند گریہ نہ شور است نہ اضطراب۔ حب و حلاوت و اہل

در ابتلا و لذت و محویت در محویت درین وقت از دل سالک آید و تمام میشود که
از جمیع نسبتها خود رفته یگانگی پیدا کند و محو مطلق شود و اَلان کما کان شود +

هر چند عاشق جانبا ز چنین محویت میخواهد که عین معشوق گردد مگر تمام آرزویش میسر نمی آید
در اینجا نیز ناله و زاری بسیار می نماید حسب تقاضا کُلُّ یَوْهَرٍ هُوَ فِی شَأْنٍ که همیشه در پی شأن
و ظهور است - عاشق را هرگز بیک قرار نمی گذارد گاه از ظهور به بطون و گاه از بطون به ظهور می
سپارد - با کلیه عین شدن نمیدهد و کما کان بودن دست نمی آید - ناچار عاشق را بطور دور آرد
و بهیستی سپارد - ازین حسرت و حیرت با وجود حضوری تمام بے اختیار در گریه و زاری می
آید و آه و ناله می نماید - خواجه حافظ رحمه ازین مقام خبر میدهد -

مرادر منزل جانان چه امن و عیش چو هر دم

جرس فربا و میدارد که بر بندید محملها

از اینجا است که چو حضور در دل اکرم صلی الله علیه و آله وسلم بمقام قرب قباب قوسین
اَفْیَ اُذْ فِی رسیدند از هوا بهویت احدیت فرمان آمد که قِفْ یا محمد فَإِنَّ رَبَّكَ یُصَلِّی
یعنی باش اے محمد بدرستی که پروردگار تو در نماز است یعنی در مرتبه تنزه است که در آن
مرتبه هیچ نسبت را گنجایش نیست بدین سبب فریاد بر آوردند ای ایلایت رب محمد لم
یخلق محمد ااے برادر فهم کرده که آن سرور کائنات علیه افضل الصلوة را چرا حکم قِفْ صادر
گشت پس بدانکه خواهش ازلی بحکم محبت چنان تقاضا نمود که بود تعیین علیه السلام را بحجت
برپا داشتن ناز محبوبی و تنوع اسرار تجلیات مطلوبی که بدان منوط و مربوط است مسلم داشتن
در کار است و بے محل نیاز ناز بر پانمی شود و اسباب عاشقی و معشوقی و ناظری و منظوری
و طالبی و مطلوبی تا ابد آباد و موقوف می نماید بنا بر آن حکم قِفْ صد دریافت +

یا آنکه از برائے این معنی باشد که تعیین ظاهری حضور علیه الصلوة و السلام جمال حق بود
چنانکه گفت + چو آدم را فرستادیم بیرون جمال خویش در صحرا نهادیم +

پس آن بھال خواست کہ از خود برخاستہ عین جلال گردہ حکم شد قیف یا محمد فانی
 رَبَّانِیْ یٰصَلِّیْ بِاَشْرِیِّ مُحَمَّدٍ کہ پروردگار تو متوجہ جمال خود است میخواہد کہ نحو گردد۔ یا اینکه چون مطلب
 حضور سرور کائنات علیہ الصلوٰات والتسلیمات آن بود کہ با بود و تعین محمدیت اسرار عالم لاشال
 جلال ہویت احدیت را مطالعہ کند و مشاہدہ نماید۔ ممکن نہ بود ازین جهت حکم قیف بظہور پیوست
 جان من ہر چند خواہش و آرزوئے محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام آن بود اما ایں خود شدنی
 نیست کہ بندہ خدا گردد۔ اگرچہ بصفات اللہ و باخلاق او سبحانہ بطریق عاریت موصوف
 متخلق گردد لیکن باز بندہ بندہ است و خدا خدا زیرا کہ عیدہ و رسولہ و امتش نیگزارد۔ اے
 برادر ایں امر نہانی است کہ در احاطہ فہم سچکس نیاید فہم من فہم و عرف من عرف چوں ازاں
 حالت بر حال افاقت آمدند فرمودند ما و ذی بنی مثل ما و ذیت (الی ان قال رفقی
 اللہ عنہ) اے عزیز حالت ایں گریہ ہارا ایں نیاز مند خاکپائے درویشاں بلکہ تراب
 قفل ایشان از نقصان استعداد و کمی فہم مقتضائے وقت و ابھرورت بیان نمودہ
 است لیکن شرح ایں گریہ و زاریہا تمام مجمل است کہ یک حرف ہم ازاں در
 چیز تفصیل نمی توان آورد

حرف عشق از سر زبان دور است   شرح ایں آیت از بیاں دور است
 دمی کے رسد بدعوی عشق۔   طالب ایں ازاں نشاں دور است
 اے بحر ص و ہوا کمر بستہ   ایں حکایت ازاں میاں دور است
 محب من عاشقاں را دیر زیر زباں سخن است کہ لب محرم آن نصیت و در میان محب
 و محبوب گفتگو نصیت کہ جز بگوشتہ چشم نتواں دانست و فیما بین طالب و مطلوب جستجو نصیت
 کہ جز بار و نتواں نمودے

چو اینجا بے خودی مے آور دہوش   عبارت را اشارت گفت خاموش
 اشارت ہم نہایت اقتضا کرد   کے کو دم زند اینجا خطا کرد

بیت

ز پرده مرا کرد اشارت سرودش بلندی گرفت این حکایت خموش
پس چه در بیان آید و کس چه شرح نماید - این بیان را خاموشی بهتر بود زیرا که علامتی
نشان این بیان است والسلام والا کرام علی من اتبع الهدی +

حالت گریه ششم - اینکه صوفی را در حین وجد و سماع بعض اوقات چنان میشود
که اعضاء وجود و راز لذت و حظ هیچ خبر نمی باشد چرا که از عالم مجاز احوال نود
در عالم باطن سیر می کند و از آنجا حظ میگیرد و دل حقیقی راز اطلاع میباشد نه دل
صنوبری را که از گل است آن دل را ازین دل ننگ است از گل تا دل هزار فرسنگ
است پس لذت و حظ آن وقت که در عالم اسرار رفته نماید باین زبان و باین دل چه
بیان و نشان توان داد و حسب عدم بیان و نشان این لذت آنست که هیچ چیز را درین
عالم موافق آن نمی یابد بنا بر این از گفتن و نوشتن و نشان دادن قاصر و عاجز است چنانکه
حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه فرماید العجز عن ذلك الادراك اذناك
(الی ان قال رضی الله عنه) اگر چه این فقیر حقیر موافق دانش ظاهری خود طبع آزمایی
تقریر و تحریر شده است اما حالتی که از گریه صوفی مستولی میشود از بیان و نشان منز
است بالله والله هرگز در بیان نیاید و هیچ کس از وحی نشان نماید و درستان
موم اسرار هر چند جد و جهد کنند چنانکه هست در بیان نمی آرند علوم است که لذت عشق
را چه قسم در بیان آرند و چگونه عیاں کنند بنا بر این گنگی ماند +

حالت گریه هفتم - اینکه بعض وقت صوفی صاحب ذوق و وجد را در حین حالت سماع
و رقص تمامی شعور برقراری باشد هیچ ذره از ذات عالم بے خبر نمی شود و بهیچ ساخت محروم
برچشمی ماند لیکن این عجب که از خود هستی خود یک ذره هم خبر ندارد و هدامن جهالت الهی

و حالات دیگر مراکز سماع را بقدر حوصله و استعداد هر یک بمقتضای وقت و حال سے
ناید بسیار و بیشمار اند این سخن پایاں ندارد -

انتی کلام الشریف منقطعاً

فائدہ

بشنوای طالب بارگاہ حضرت الاک عشاق شطار پیران نامدار سماع را شنیده اند
و فائدہ برداشته و مقامات قرب حضرت مولیٰ تعالیٰ باین عمل حاصل کرده چرا کہ خاصیت
سماع آنست کہ ہر چه بر ولایت بشریتہ علیہ وارد - شنیدن سماع آنرا محکم می کند و شائق
تر می سازد - پس در حق طائفہ کہ سرایشاں بعبت حق تعالیٰ مشغول و دل ایشان بعشق مولا
مشغوف است شنیدن سماع محبت و عشق ایشان را زیادہ میکند و طلب کمال تقریب و ایصال
در طلب این ایشاں پیدای آید +

اما در حق کسانی کہ مبتلا بخوابشات نفسانی و گرفتار خطر الشیطان اند موجب وبال
و سبب از دیاد غفلت و ضلال می شود -

حضرت مولانا علیم اللہ جالندھری رحمۃ اللہ علیہ خلیفہ حضور سیدنا قطب الوقت
سید شاہ بھیکہ رحمۃ اللہ علیہ در کتاب ترمہت الیسا لکین فریں باب تحریری فرماید و انصاف
آنست کہ درین زمان سماع بروجہ کہ اہل روزگار و متصرف میکنند رخصت است عین وبال
و محل انکار است چه بیشتر جمعیتم کہ مشاہدہ می افتد بنابر آن بروای نفسانی و خطوط طبیعت
است نہ بر قاعدہ صدق و اخلاص و طلب فرید حال کہ وضع این طریق در اصل بر این اساس
بودہ است و عین اعلم گفتہ لا اسلم الاجتناب لمکان الاختلاف و ندۃ تحقیق
الشوائط المدقۃ مکائد النفس و الشیطان (انتی)

بر اکملہ اول و زمانہ فیض نشاء حضور محبوب الہی سلطان نظام الدین اولیا رضی اللہ عنہ
و ارضاء عنہ محب سماع را بسیار فرغ حاصل شدہ بود - بعد ازاں در عمدہ بارگاہ شہنشاہ

قطب العالم شیخ عبدالقدوس گنگوہی قدس سرہ ہم محافل سماع رونق پذیر شد۔ ایں ہر دو
پیشوایان چشتیاں سماع را از بس دوست میداشتند۔ چنانچہ حضور محبوب الہی درود فوائذ فواد
فائزہ تلاوت و سماع را در یک عبارت اظہار می نمایند و میفرمایند کہ در حالت تلاوت و سماع
سعادت کے حاصل می شود۔ آن برس قسم است۔ انوار است و احوال بہت و آثار است و
آن از ہر سہ عالم نازل می شود از ملک و ملکوت و جبروت و برہما فرو فرودے آید بر ارض
و قلوب و جوارح (انتہی بقدر الضرورۃ) ۛ

حضرت قطب العالم در رشتہ نامہ در باب سماع تحریر فرمایند۔ اسے براور تظیرے
از من گوش دار۔ آب چاہ بیرون نہ آید تا آنکہ اور اکشنہ نہ باشد۔ چناناں اسرار الہی کہ در دل
نست سماع پیدا آئے آن اسرار است۔ و در باب سماع فتویٰ شیع است جائز کا حلیہ
و حوائج لغیرہ و اہل سماع کے را گویند کہ بیچ صورتے جز پیام دوست نہ شنود و بیچ
جہانے بغیر جہاں دوست نہ بیند۔ چوں ایں حال در دل وے ممکن شود ضرور در رقص آید
و ایں علم را نزدیک عاشقان و جدو خواتم و ایں سر عظیم است (الی ان خالی رخصی اللہ عنہ)
فرمایند شیخ سعدی رحمۃ اللہ علیہ ۛ

سماع اسے براور بگویم کہ بصیرت	اگر مستحق را بدانم کہ کیست
گر از برج معنی پر و طیر او	فرشتہ فروماند از سیر او

و ہمیں باب مست حضرت فواہ جمال شیخ شرف قتال سے فرمایہ ۛ
مگر عشق نہ بودے و غم عشق نہ بودے
چندیں سخنے نغز کہ گفتے و شنیدے
گر با نہ بودے سر زلفش کہ رہے
رخسارہ معشوق بے عاشق کہ نمودے
و ہم دہیں معنی و روانہ حضرت معبود ملک مسعود میفرماید ۛ

ایں طائفہ کز اہل سماع اند کہ دام اند	آناں کہ بجز دوست نہ بینند نہ دانند
در رقص و آئینہ چو از غایت مستی	از گردن دل رشتہ جاں را گسلانند

سماع
در وقت تلاوت
تغیر حال
و قلوب و جوارح
انتہی بقدر الضرورۃ
ۛ

فانعم حاصل کلام قطب العالم ان السماع جائز بهل الوجد والحوال و غیره
 للمخاض المسود البالی وقصه سماع عارف ربانی حضرت قطب الوقت شیخ سوندا سفیدونی
 بگویش باید شنید که حضرت عارف بالله مولانا محمد اکرم رحمۃ اللہ علیہ در اقباس الانوار باین طور نقل
 می کنند که وقتی آنحضرت در مجلس عرس حضرت شاه جلال تھانیسری در قصبه تھانیسر متصل برو
 شریف دسے حاضر بود که یکایک اورا عالم محویت رؤے نمودید که روحانیت حضرت خواجہ بزرگ
 معین الحق والدین چشتی و حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکی در حاضر است و بوی میفرمایند
 که ما ایں مجلس دے دیوم چرا کہ روحانیت حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم نیز اینجا
 بود لیکن بسبب حضور بعضی ممنوعات شرعیہ دریں مجلس متغص شدہ برفت محے قدس مشرہ
 پر رسید آن ممنوعات شرعیہ بحیثیت فرمودند حضورا مار و صیحه کہ حضرت رسالت پناه صلی اللہ
 علیہ وسلم از صحبت شان منع فرموده و گفته القوا من ابنا الملک فان لھم شہوة
 کشوة النساء +

و نیز فرمودند کہ حضور روحانیت حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم بادیں مجلس
 بسبب استدعار روحانیت حضرت شیخ جلال تھانیسری بود تا اہل مجلس از ذوق و شوق جمیع
 احوال باطن مستفیض شوند چوں ایشان ادب شریعت نگاہ نمیدارند ما از اینجا میرسیم +
 چوں آنحضرت ایں حالت در معاملہ دید از ہیبت عتاب روحانیت پیران با فاقیت بیعت
 و جمیع امارد از مجلس انزاع کرد بعد از اں عجب حالتی مراہل مجلس را روی داد کہ ہمہ آنها
 یکبارگی بہ محویت و از غیر و غیریت در گذشتند +

از اینجا معلوم میشود کہ نزد پیران اہل چشت چنانکہ حضور اخوان و زمان و مکان برہے
 استعمال سر و شرط است ہمچنین عدم حضور امارد و نسا و اہل دنیا نیز شرط است (انتهی)

بیان ریاضت

و حضرت قطب بانی سیدنا شاہ ابوالعالی رحمۃ اللہ علیہ در ریاضات و مجاہدات باینچہم

و فرید عصر خود بودند و دریں باب مشابہت تمام بتقدیم سلسلہ چشتیہ میراث کنندگان نقل
 فی ثمرۃ القواد کہ حضرت مرشد آفاق را عیال بسیار دور ویشان بسیار بود معاش بعسرت
 میگذاشت حضرت مستغرق بخدمت بندگی شیخ داؤد قدس سترہ نظر بر کثرت اطفال اہل عیال
 مبلغ دور و پیہ پیہ بچہ شریح از سرکار ہدایت آثار خود بدولت مقرر نموده بودند بلاناغہ مسرید
 بحسب نرخ بازار غلہ وغیرہ آنچه سرانجام می یافت آتش و نان پختہ بے کم و زیادہ بر کلام مساوی
 قسمت می فرمودند و ایام بسر می بردند۔ اتفاقاً حضرت شیخ قدس سترہ روزی از صبح
 ادا نمودہ در حجرہ شریفہ تشریف برودہ زنجیر محکم کردند تا مدت دو سال در کشودند و حلالتی روداد
 کہ دریں مدت یک قطرہ آب و یک چمچ آتش از خلق فرو نہ بردند بعد انقضاء ایام مذکورہ
 اتفاقاً روداد امر کردند کہ چہ یاران حاضر آیند و از واقعات و واردات خود با بعضی مانند
 جمیع خلفاء و درویشان صاحب حال مثل شیخ عبدالقادر سنوری و سید غریب ساکن
 کیرانہ و شیخ سونڈ ساکن بھدرہری و شاہ محمد شاہ آبادی حالات خود را بکنوز انور گزارش نمودند
 چون نوبت حضرت مرشد آفاق رسید از راه عاطفت پرسیدند آنچه دور و پیہ روزیہ بجهت
 خرج اخراجات از سرکار می یافتند۔ دریں مدت موقوف مانده باشد معاش چگونه گذشت
 اقول احوال گذران بیان کنند۔ حضرت مرشد آفاق عرض نمودند بتوجہات پیرو مرشد با سؤگی
 گذشت۔ دو عدد دہان چوبی شالی کوٹ دو عدد سنگ آسیا در صحن خانہ فقیر موجود اند و اکثر عالم
 شمار قوم در و درگران و گوجران برائے سائیدن و کوفتن می آمدند۔ از شالی بپنج برآوردہ میس
 آن را فشانده و بر تافتہ می رفتند قشر کہ بر ہاوننا افتادہ می ماندند از مالکان اجازت آن
 گرفتہ و در آسیا گذرانیدہ نان با پختہ مع دل بستگان می خوردیم و شکرانہ و تعالی بجای آوردیم
 و ایام موصوف بسیار خوش گذرانیدیم۔ آنحضرت بسیار تمہین فرمودند کہ شاہیان معرفت
 مستقیم۔ اچنین جہان کے دیگر بتوقع نمی آید۔ مگر ازاں کسیکہ مہبت الہی باشد +
 اقول این قصہ فقرا اختیار می حضور موصوف بچوں قصہ خواجہ جگان قطب قطاب

بختیار کاکی اہل سنت رضی اللہ عنہ ۔

درمراۃ الاسرار لکھتے کہ حضرت خواجہ قطب الاقطاب فتوح کم گرفتے ۔ درخانہ ایشاں
تنگی معیشت یافتہ (الی ان قال) اگر دوسرے قاعدہ متواتر گذشتے آں زماں حرم حضرت
قطب الاقطاب از شرف الدین بقیال کہ بسیار ایشاں بود مقدار لایب و دام گرفتے (انتہی قبل الفرضیہ)
والیضا در ثمرۃ القوائد ششہ کہ معمول حضرت مرشد آفاق چاں بود کہ آنچہ بعد قاعدہ
و موسم نقد یا جنس میسر می شد از بازار شالی یا غلہ دیگر خادمان خریدہ می آوردند و بعضی
رسانیدند کہ این قدر غلہ شالی از بازار خریدہ آورده ایم ۔

میسر نمودند بقدر پنج انار بر پنج اعلیٰ ازین جملہ بر آورده گمارند و باقی شالی را سائیدہ
و نانہا پنختہ قسمت نمایند و آن بر پنج بر لے صادر و وار و نساوہ باشند کہ رسول اللہ صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم عثمان را عزیز و دوست داشتند ۔ سرگرمندان پیمانہاں میخورائیدند و خود
بفاقہ میگذرانیدند ۔ می آوردند و قتیکہ حضرت قطب الوقت پیر دستگیر حضرت شاہ بیکیہ
رحمۃ اللہ علیہ حال حضرت معیشت خاندان و الاشیان پیر و مرشد خود دیدند تاب نیاوردند و
از زنی کہ بہمات خانگی مامور بود پرسیدند کہ چیزے غلہ و رقاعہ موجود است ۔ عرض نمود
بقدر بیست انار یا سی انار موجود خواہد بود ۔ فرمودند ما را بر سر ظرف غلہ باید برد ۔ آن
خادمہ حضرت پیر دستگیر میر انصاحب را اندر خانہ برودہ آن ظرف غلہ را ایشاں دادہ حضرت
میر انصاحب غلہ را تہ و بالا نبودہ فرمودند کہ ازین ظرف بغیر وزن ہر قدر غلہ کہ مطلوب بودہ باشد
بر آورده صرف مخمورہ باشد و این اسرار بر کسے ظاہر نکند ۔ اناں روز ہر چہ میخواستند غلہ
بر آورده بقدر احتیاج بہ صرف می آوردند ۔ قریب دو ماہ برین دستگاہ بگذشت ۔ روز
بخط مبارک حضرت مرشد آفاق بگذشت کہ دیر است شکایت بسجہ در سیدہ آیا چکوہ میکند
و از دولت خانہ استفسار این اسرار فرمودند بہیکس ماجرہ اظہار مذکورہ ۔ بار دیگر تفصیل نمودہ
پرسیدند کہ گاہے میراں جی در خانہ آمدہ اند چوں بی بی صاحبہ کرمہ مغلیہ دفعہ اول از لای و نعم ۔

بیچ نہ گفتہ بودند۔ چوں نوبت تکرار شد عرض کردند آری آیدہ بودند و بدنام او بریں منوال
 است فرمودند آن طرف بمن ہم بنمایند۔ حضرت عصمت پناہ دل آگاہ بی بی صاحبہ مخدومہ
 اشارہ بآں طرف کردند۔ حضرت مرشد افاق آں طرف بگوئی سار ساختند و فرمودند کہ این طرف
 اندکرامت میاں جیو تا قیامت خالی نخواہد شد و میر انصاحب را طلبیدہ فرمودند اسے
 میراں جی در فقر من خرابی نیندازید۔ این فقر اختیار است اضطراری نیست کہ الْفَقْرُ
 فُجْرٌ حضرت صلی اللہ علیہ آلو سلم فرمودہ است۔ بار دیگر بچنین حرکات نباید کرد و از
 بس و بریں باب نصاب بسیار فرمودند (انتہی من ثم الافراد)

بیان استغراق

وزیر حضور سیدنا شاہ ابوالمعالی رحمۃ اللہ علیہ را، پچھو سلاف پیران نامدار
 عشاق شطارچشتیاں کبار خود محویت و استغراق حاصل شدہ بود کہ روز با از ما سولے
 یعنی دنیا و مافیہا اصلاح کرنے داشتند بد آنکہ عاشقان چشتیہ باین نعمت محویت و استغراق
 مخصوص اند۔ صاحب کتاب مرآۃ الاسرار در ذکر حضور سیدنا شیخ العالم قطب الفہم
 حضرت مخدوم احمد زکریا دہلوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وارضاء عنہی سے آرو کہ در سلسلہ پاک حضرات
 خواجگان چشت قدس سرار ہم بعد از حضرت خواجہ ابو محمد چشتی و حضرت خواجہ قطب الدین
 بختیار کاکی قدس سرار ہما این نوع استغراق و تخیر دوام مشاہدہ دائرہ وجود مطلق و نقطہ
 ذات حقیقۃ الحق کہ مخدوم شیخ احمد عبدالحق را دست دادہ بود۔ یہ سچ یکے را از اولیا مینسیر
 نگشتہ (انتہی) اقول چنان میان متاخرین حضرات چشتیہ صابریہ و در حالت محویت
 وفاء و استغراق با حضور قطب ربانی سیدنا شاہ ابوالمعالی رضی اللہ عنہ کے از جمعہ صرمان
 و عارفان زمان مناسبے فی داشتند در جمیع کمالات از ہمہ گوئے سبقت بلودہ بودند
 قال فی ثمرۃ النوادر کہ زبانی شیخ ہدایت شیخ موسیٰ ساکن سیوانہ و شاہ غلام محمد کمرستہ

گردیده که زمانیکه حضرت مرشد آفاق را محویت روداده بود و استغراق طاری شده که ازین
 عالم هیچ اطلاع نداشتند و قیامت سه ماه و دو ماه اکل و شرب و فرمودند
 هرگاه وقت نماز رسیدے خدا یان دوش مبارک را حرکت داده آگاه می ساختند که وقت
 نماز رسیده است - میفرمودند که ما را خبرے نیست وضو بکناید و بر نماز موافق قاعده
 ایستاده کنید چنان میکردند - مدتے برین منوال بگذشت بعد اھلتے روداد که هرگاه وقت
 نماز میرسید از خود آگاه گردیده وضو نموده موافق قاعده وضو بطبعے تغییر احکام ادا میکردند
 بار یافتگان متعریض استفسار ایضی شدند که پیش ازین حضرت ازین عالم خبر نداشتند
 بغیر اظهار دیگرے نماز و اوقات نماز از خاطر مبارک محو بود - اکنون آگاه ہی کمال است که از خود
 برین امر مشغول میشوند خالی از حکمت و اسرار نخواهد بود +

فرمودند که در ایام ماضی هیچ اطلاع نداشتیم - الحال نماز صورت گرفته پیش نظر حاضر
 میشود - فرض میگوید که ما فرض ضلیم و سکت خبرے و بد که من بخت و مژوم علیہ السلام +
 بموجب اظهار فرائض و سنن یت میکتم و نماز ادا می نمایم - چندین برین حالت گذشت
 آخر محویت و استغراق بدرجہ اتم روداد تا دم واپس ازین عالم اطلاع نداشتند (انتهی)
 راقم الحروف معروضے دارد که دلیل بر کمال معرفت و ولایت این قطب بانی سیدنا شاه
 ابوالمعالی رحمۃ اللہ علیہ یادہ بریج خواهد بود که مثل غوث دوران قمر چشتیان سید شاه بھیکہ
 رحمۃ اللہ علیہ خلیفہ ایشان شدند و بھوں صاحبزادہ و الاتباء ایشان ذوی المناقب المتاخرون حضرت
 شاه محمد باقر و مانند مستغرق ذات الہ حضرت شاه دایا گار آنجناب بودند - و در ثمرۃ الصواب گفته
 کہ حضور مرشد آفاق در سال ۱۰۰۰ یک ہزار و یک صد و دوازده بتاریخ دوازہم ماہ ربیع الاول بر حمت
 حق پیوستند - ہزار مقدس حضور مدوح ببقام قصبہ انجمنہ مطاف فداق و مرجع صوفیا عاشاق
 دو صاحب از اولاد حضور تجاہد نشین در گاہ اند - یکے حضرت شاہ غفر الدین سلیم اللہ تعالی و دوم
 حضرت شاہ سحر احمد ابقا ہم اللہ تعالی - ہر دو جناب علیحدہ علیحدہ عرس لائے میکنند و مسافرت

خبر گیران سے باشند

الحاصل صفات محمودہ و شہماثل پسندیدہ این سرور عارفان قدوہ عاشقان در
ریاضت و مجاہدہ و اعراض از دنیا و نیہ و محویت و فناء در ذات مولا ہچنان بودند کہ ہلاک
چشتیان ہذاں موصوف و بزرگان این سلسلہ سوختگان ہاں معروف اند چنانکہ صاحب
نزمہ السالکین در خصائل چشتیاں نوشتہ کہ شمع از سیرت چشتیان آنست کہ در شہر و قرۃ
خانہ نہ سازند و خلق را دعوت از باطل بسوئے حق کنند۔ و ائمہ الاحوال معترض اند و اہل
آن باشند و ریاضت و مجاہدہ شعار خود سازند و بفقر و فاقہ بسر برند و صحبت فقرار و مساکین
دارند و اعراض پیراں کنند و دستہائے غریباں شویانند و آتش و طعام پیش فقیراں خود
خرازنند و تعظیم فقرار بیشتر از اغنیاء کنند۔ ہرگز غنی را بالائے فقرار جائے نہ دہند ہر کہ دعوی
ارادت و دوستداری خاندان اہل چشت کند باید کہ دروے و وصفت باشد۔ یکے
ترک و ایثار و دم عشق و انکسار در ہر کہ این دو صفت موجود نہ بود اورا حظ و نصیبے
از مشرب چشتیاں نہ بود (انتہی) *

پس ہذاں اسے طالب رحمان اگر در سلسلہ عالیہ این عاشقان الہ و شیفتگان مولا
داخل شدہ و مقبول شدن بجناب ایشان آرزو داری احوال برکت ہستمال این والہان
بارگاہ ذوالجلال را مطالعہ کن و پیروی ایشان اختیار نہا چنان عجز و زاری و شکستگی را توشہ کن
کہ ہر کہ ترا بیند ہمیش آید و خدمت مخلوق خدا بر خود لازم گیر و این عاجزی و شکستگی و خدمت گذاری
صفت نفس تو شود۔ چہو مینائی در چشم و شنوائی در گوش خود میدانی کہ غیر از عاجزی و شکستگی
در بارگاہ کبریا خوب ترین تخدمت و لائق ترین ہدیہ نہ باشد از برائے آنکہ ہمہ نعمشا و دولتہا درینجا مہیا است
مگر شکست دنیا زندارد کہ این قسم اشیا رسد و از حضرت پروردگار نیست ان الله لغنی عن العالمین *

پس طالب حق را باید کہ ہر لحظہ و لمحہ از عجز و نیاز خالی نباشد تا بوسے فناء در شام سے
رسد و راہ سلوک و معرفت آسان گردد دل از کونین بردارد و مدیدہ از غیر حق دوز و ذولب از غیر حق

بند و خون جگر خورد و از خود دارد و بدوست پیوندد +

دانی طلب چه باشد در شوق و طمیدن   در یاد دوست بودن و از غیر او بریدن

دانی طلب چه باشد هر لحظه ناله کردن   از خرمی گذشتن عنسم را بجاں خریدن

دانی طلب چه باشد هر لحظه اشتغالی   بخود بختی حضوری خود را میاں ندیدن

دانی طلب چه باشد هر لحظه باده نوشی   هر لحظه در فراقش نعره زحباں کشیدن

دانی طلب چه باشد سر را بر نهادن   چوں گوئی پیش چوگاں هر سو بسو وین

اے برادر وقت خود ضائع مکن - ساعت بساعت خبردار دل باش و مراقبه کن که چنبر
عمر که گذشت در چه گذشت و چه کار کردی و توشه آخرت چه برگزینی و بجزر انما به چه خریدی انفس
نفسه خود کجا برباد دادی - هوشیار شو بیدار شو در پی کار شو +

هر چه جزو راه حق محبازی دای   هر چه جزو یاد دوست بازی دای

دم بهاں دم بود که در یاد است   عمر بے یاد او همه یاد است

اے عزیز تا آن زمان که بصیقل ذکر از آینه دل غوز نگار غفلت را صاف نکنی و

بیا و حق موانست تا مہ پیدا نہ ثانی حلاوت ایمان نہ یابی و لذت اذعان حاصل نہ سازی -

تا بجاروب لا نہ رویی راه   نہ رسی در سر ای کمال الله

بہتر از همه اذکار ذکر نفی و اثبات کمال الله است -

فرمود حضور رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اگر ہفت آسمان و آنچه در آسمان ہا است و

ہفت زمین در یک پلہ نہادہ شوند و کمالہ الا للہ در پلہ دیگر ~~کمالہ الا للہ~~ ~~کمالہ الا للہ~~

غالب آید حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ ماتحت این حدیث تحریر فرماید

چرا افضل نباشد و راجح ہر یک کلمہ آن نفی جمیع ماسویٰ مینماید چہ سموات و چہ ارضین و چہ عرش

و چہ کرسی و چہ لوح و چہ قلم و چہ عالم و چہ آدم و کلمہ دیگر اثبات معبود حق مینماید جل ہر ہا نہ کہ

خالق سموات و ارضین است (انتہی) +

بزرگے چہ خوب فرمودہ کہ کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ چہ خوش شربے است برائے عاشقان

کہ ہر چند بیا شامند ہشیار تر شوند بہ

کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ چہ آفتاب است کہ ہر چند تاباں تر است پوشیدہ تر است ۔

کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ چہ ولایت و مملکت دارد کہ ہر چند روزندگان او بصد ہزار سال بدوند ۔
ہنوز قدرے راہ از مملکت نہ رفتہ باشند ۔

کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ چہ زخم دارد بر جان طالبان کہ ہر چند زخم بیشتر خوردند زخم آنرا تہتہ تر اند ۔
کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ چہ میدان دارد کہ ہر چند سواران میدان پیش روند پس تر اند ۔

کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ کلمہ ایست کہ بندگان را از ہستی ایشان خلاصی نہد و بحق رساند ۔ این
کلمہ ایست کہ بدرقہ طالبان است و سرمایہ ایشان ۔ مہم جراحت درد منداں کشندہ عاشقان
و وار و در و دل سکیان زنجیر شیفگان شربت مجروحان ہمیشہ بے دلاں آتش دل و یگانگان
چراغ کلبہ بیچارگان سماع حلقہ محبت زدگان مراد بے مرادان نشان بے نشانان ۔

این کلمہ ایست کہ مردہ دل را زندہ کند و بحق رساند و گستگی و تبرا از غیر حق و از جمیع
تعلقات در دل ذکر پیدا آرد ۔

وَلِلّٰہِ دَرِ الْعَالَمِ الرَّبَّانِیْ حَضْرَتِ مُوَلَانَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَامِیِ قَدِیْسَتِہِ السَّامِیِ حَیْثُ قَالَ

دلت آئینہ خدائے نماست   روئے آئینہ تو تیرہ چرا است

صیقلے دار صیقلے میزن   باشد آئینہ ذات شود روشن

ہر چہ فانی از روز دودہ شود   و آنچه باقی در و نمودہ شود

صیقلے آن اگر نمی آگاہ   نیست جز کَلَّا اَللّٰہُ اَلَا اَللّٰہُ

لا ہنگیست کائنات آشام   عرش تا فرش در کشیدہ بکام

چہ کجا کردہ آن ننگ آہنگ   از من و مانہ بوسے ماند و ننگ

کرسی لا مثلث ایست صغیر   اندر و مضحل جہان کبیر

گرچه لامه شست تیرگی عدم	دارد و آلا فروغ نور قدم
گرچه لا بود کان کنس و جود	هست الا کلید گنج شهود
چون کند لابس ط کثرت ط	دهد الاز حجام وحدت م
تا نه سازی حجاب کثرت دور	نه دهد آفتاب وحدت نور
دائم آل آفتاب تابان است	از حجاب تو از تو پنهان است
گر بروی آئی از حجاب توئی	مرتفع گرد و از میانه روی
در زمین و زمان و کون مکان	همه او بینی - آشکار و نهان

اگر در خانه کس است حرفه بس است و هذا آخر الکلام فی هذا المقام و صلی الله علی سیدنا
و مولانا محمد الف الف صلوات و سلام علی آله العظام
و اصحابه الکرام و اولیاء الغمام

کتبه العبد العاجز الفاتر الراجی رحمۃ الغنی
مشتاق احمد انبشوی مقیم بلده دہلی
فی شهر شوال المکرم سنه ۱۲۳۳ ھ